

Рецензия

**на дисертационния труд на Мимоза Хасани Плана,
докторант към Катедрата по общо, индоевропейско и
балканско езиковедие, ФСФ, СУ “Св. Климент Охридски”**

**за присъждане на научната и образователна степен “доктор”
по направление 2.1. Филология, научна специалност:
Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и
Австралия (Албанска литература)**

**Тема на дисертацията: Албанската поезия в Косово през 90-
те години на ХХ век**

Научен ръководител: доц. д-р Русана Бейлери

Рецензент: доц. д-р Екатерина Търпоманова

Мимоза Хасани Плана е родена в Прищина, Косово, и завършва “Албанска филология” във Филологическия факултет на Прищинския университет през 2005 г., а през 2012 г. получава магистърска степен по филологически науки в същия университет. Професионалната ѝ биография е впечатляваща: работила е като журналист и водещ в една от националните радио и телевизионни програми в Косово, в информационния отдел на Министерството на образованието, науката и технологиите в Прищина, участвала е в доброволчески инициативи, преподавала е творческо четене и писане в колеж, занимавала се е активно с образователни дейности и защита на правата на децата. В последните години се е занимавала и с обучения за безопасна интернет среда за децата. Автор е на поезия – има самостоятелна стихосбирка и участие в антология.

Мимоза Хасани Плана е зачислена като докторант в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езиковедие на ФСФ през 2016 г. През целия период на докторантурата изпълнява стриктно плана си за научна дейност – осъществява консултации с научния си ръководител доц. Русана Бейлери, поддържа контакт и с останалите членове на Катедрата, участва в конференции, публикува научни статии, води часове в специалност “Балканистика” на Факултета по славянски

филологии, СУ “Св. Климент Охридски”. На вътрешното обсъждане на дисертационния труд докторантката демонстрира отлични презентационни умения. Бяха дадени някои предложения, които тя прие и интегрира в работата си.

Темата на дисертационния труд е албанската поезия в Косово през последното десетилетие на ХХ век. Дисертацията се състои от 222 страници на албански език, организирана в осем части, от които първата е уводна, от втора до пета представляват същността на работата, в шестата част са представени изводите, в седмата и осмата – библиографията и литературата.

В уводната част е представена мотивацията за литературното изследване, задачите, целите и методологията. Според докторантката в избрания за анализ период – последното десетилетие на 20 век, се проявяват характеристики и промени, които са решаващи за по-нататъшното развитие на албанската поезия в Косово. В исторически и социален план през деветдесетте години на 20 век се засилва натискът над албанското население в Косово. От друга страна политическите събития спомагат за създаването на няколко отделни сегмента в поезията, които се разглеждат по-нататък, а поетическият жанр изглежда става предпочитан в литературата. Мотивацията за работата като цяло е твърде кратка и не много добре структурирана (за разлика от целия текст). Не става ясно в литературно отношение с какво точно се отличава периодът, който е избран, от предходния и следходния.

Като цел на изследването се посочва критическият анализ на поезията в Косово през периода на 90-те години на 20 век и на емблематичните автори за този период. За да бъде осъществена целта, докторанката идентифицира и анализира особеностите, които проявяват авторите и тяхното творчество, но също и връзката между поета и неговата публика. Задачите на дисертацията са представени в десет точки и дават отлична представа за насоките в работата: идентифициране на поетите от новото поколение в периода; идентифициране на публикуваните произведения; анализ на общия развой на поезията през периода; определяне на новите явления; определяне на политическите и културните обстоятелства за периода; външни фактори, които влияят на поезията; анализ на стихотворения; анализ на преводите и рецепцията на български и румънски; откриване и анализ на критическа оценка на

преводите на български и румънски; популяризиране на албанската поезия от Косово в България.

Заслужава внимание методологията на изследването, тъй като докторантката прилага паралелно няколко метода, с уточнението, че поради спецификата на едно хуманитарно литературно изследване, не могат да се приложат точни методи, а интерпретацията винаги зависи от субективното възприятие на литературния критик. На първо място като подход за анализ е избран структуралистичният, като прилагането му има за цел вглеждането във формата и структурата на произведенията, като за елементи на вътрешната структура се приемат думата, стихът, строфата, ритъмът и римата, а външната структура отразява идеите на поета. Вторият възприет подход е феноменологичният, който свързва литературния текст с предишния опит и знания на читателя. Много уместно е приложен и литературноисторическият подход. Докторантката правилно преценява, че той осигурява връзката между историческите и политическите обстоятелства и възникването на нова вълна в албанската поезия в Косово, особено когато става въпрос за социалната поезия. Методът на сравнителното литературознание е средство за анализ, когато става въпрос за емигрантската поезия и за рецепцията на разглежданите автори и творби. Следването на четирите метода в разработката дава много добри резултати.

Във втората част са описани характеристиките на модерната албанска поезия. Мимоза Хасани Плана навлиза в темата чрез кратко рзаграничение между модернизъм и постмодернизъм: модернизмът е разгледан като промяна в традиционния метод на писане, който обхваща естетиката, идеите, тематичните области, формата, а постмодернизъмът е определен като реакция срещу модернизма, но и като вътрешна борба на модернизма срещу себе си, при което се трансформира в постмодернизъм. Отнесени към албанската литература, тези две течения в изкуството имат свои специфики. Като начало на модернизма в албанската литература се приема освобождението от османска власт, което дава подтик на нови течения и явления. Целият 20 век всъщност е доминиран от модернизма. За постмодернизма е трудно да се поставят граници, като според докторантката той се проявява именно в разглежданото от нея десетилетие. Това налага определени характеристики на поезията като форма, ритъм, тематика, поетичен език, да бъдат разглеждани, без непременно да се

отнасят към определено течение. Класификацията на авторите и произведенията им, която Мимоза Хасани Плана следва, всъщност групира и систематизира явленията в албанската литература в Косово в края на 20 век.

Първата група включва поети, които вече са утвърдени в разглежданото десетилетие, но са дебютирали през 60-те и 70-те години на 20 век, като преминават и в 21 век. Освен периодично, групирането им се основава на една обща поетична характеристика – творчеството им е насочено към културното и духовното наследство. Втората група са поетесите, тъй като поезията, създадена от жени е изцяло нов феномен. Жената от муза се превръща в творец и това се свързва и с общото явление на еманципация и независимост на жените. В третата група Мимоза Хасани Плана включва поети, които са обект на политическо преследване и творят в затвора. Техните творби дълго време са непознати за публиката и стават достъпни едва по-късно, в периода на 90-те години. В четвъртата група са поставени авторите от диаспората. Тъй като много интелектуалци са принудени да напуснат Косово, тази група е съществена за общото развитие на косовската поезия. В петата група са обединени авторите от новото поколение, които правят своите първи стъпки в поезията именно през последното десетилетие на 20 век. Отново освен времето проявление, отделянето им се основава и на новата стилистика и тематика, която те внасят в литературата. Като отличителна черта докторантката определя излизането от мрачния и социално изолирания подход и връщането към вечната тема за любовта. В шестата група са поставени авторите, които се превеждат на други балкански езици. Като страна с късна писмена традиция и дълго време изолирана от останалия свят, преводът на поезия от Косово е пренебрегван и закъснял. Класификацията принадлежи изцяло на авторката на дисертацията и служи за нейните цели. Трябва да се подчертае, че този структуриран подход към албанската поезия от Косово в края на 20 век дава много добра представа за процесите, явленията и авторите през периода. Поетите, чрез които Мимоза Хасани Плана илюстрира тенденциите в албанската литература в Косово за периода и чието творчество анализира, са следните:

1. Азем Шкрели (Azem Shkreli): „Нощта на папагалите” (*Nata e paragajve*, 1990), „Дъждовна лирика” (*Lirikë me shi*, 1994), „Птици и камъни” (*Zogjë dhe gurë*, 1997).

2. Али Подримя (Ali Podrimja): „Зар“ (*Zari*, 1990), „На опашката на враната“ (*Në bisht të sorrës*, 1994), „Усмивка в кафез“ (*Buzëqeshja në kafaz*, 1994), Остров Албания (*Ishulli Allbania*, 1998).
3. Агим Винца (Agim Vinca): „Лошо време за лириката“ (*Kohë e keqe për lirikën*, 1997)
4. Абдулах Конушевци (Abdullah Konushevcı): „Състояние на несъществуване“ (*Të qenët të mosqenë*, 1990)
5. Дин Мехмети (Din Mehmeti): „Кръвта, която пее“ (*Gjaku që këndon*, 1993), „Отново отначало“ (*Prap fillimi*, 1996), „Щастието е измама“ (*Lumturia është mashtrim*, 1999).
6. Екрем Баша (Eqrem Basha)
7. Еди Шукриу (Edi Shukriu): „Черният _кос“ (*Zogu i zi*, 1995), Поднебесност (*Nënqielli*, 1990).
8. Фахредин Гунга (Fahredin Gunga): „Съдбоносни пластове“ (*Shtrezet e fatësimit*, 1990), „Граматика на съществуването“ (*Gramatika e gjëllimit*, 1996)
9. Сабри Хамити (Sabri Hamiti): „Каосмос“ (*Kaosmos*), „Меланхолия“ (*Melankolia*), „АВС“ (*Abc*)
10. Сали Башота (Sali Bashota): „Нарани ме“ (*Plagomë*, 1994), „Излизане от тъгата“ (*Dalje nga trishtimi*, 1999)
11. Рахман Дедай (Rrahman Dedaj): „Дяволът не остарява“ (*Dreqi nuk plaket*, 1991), „Кръстопът на сенки“ (*Kryqëzim Hijesh*, 1997)

Преди да пристъпи към анализа, авторката на дисертацията представя поетиката и структурните характеристики на произведенията от периода. Според нея общите качества на всички представени поети и творби се дължат на наличието на конфликтни ситуации и обществено противопоставяне, които водят до създаването на специфична емоционалност. Промените се забелязват не толкова в структурата и стилистиката, колкото в тематиката на произведенията. Специално е изтъкнато обществено-политическото влияние след промените в Югославия. По отношение на балканския контекст, в който се създава поезията в Косово, докторантката констатира, че тя проявява и прилики, но и съществени разлики спрямо поезията в другите балкански държави. Въпреки че едно съпоставително изследване би било интересно, то не е сред приоритетите на дисертацията. По отношение на мигрантската литература, Мимоза Хасани Плана отбелязва, че албанската културно-просветна дейност в България и Румъния датира още от 19 век. В своето изследване тя се ограничава само с преводната

рецепция на тези два езика и съответно в двете балкански страни.

Третата част от дисертацията представя авторските профили и произведения. В тази част се проявяват аналитичните способности на Мимоза Хасани Плана. Авторите са представени многостранно – от една страна във връзка с историческите събития, които се отразяват в тематиката, а от друга – чрез структурните особености на творбите и начините, по които външните фактори се преплитат с вътрешния свят на поетите. Идентифицират се и общоевропейски теми и сюжети, например Хамлетовият въпрос, но и типичните албански теми, каквато е бесата (клетвата). Цитирани са мнения на албански и чуждестранни литературни критици, но основно докторантката се опира на собствен анализ, което прави тази част оригинална и приносна.

Четвъртата част откроява литературните феномени в албанската поезия в Косово през 90-те години. Като такива са определени женската поезия, поетите затворници и поетите мигранти. Последното десетилетие на 20 век е именно периодът, в който се проявява женската поезия като новост в литературата. В патриархалното албанско общество жените протестират срещу подчиненото си положение в обществото, но и внасят нови меки нюанси в поетичното творчество. Друго интересно явление – “затворническата литература”, допринася за спецификата на периода. Освен личните преживявания на авторите в трудните житейски обстоятелства, стиховете поставят и универсални въпроси като противопоставянето между добро и зло, грозно и красиво, тъмнина и светлина. Мигрантската поезия е илюстрирана със стихосбирките на Бече Цуфай, в които се отразява темата за модерния човек, но също и темата за родината, социални и природни мотиви.

В пета част са представени произведенията, преведени на български и румънски език. За представянето на косовската поезия пред българската публика е изтъкната водещата роля на академичните и университетските центрове. Докторантката се спира основно на преводите на Сабри Хамити и Сали Башота. За преводите на румънски е подчертана ролята на двуезичното списание за култура “Хемус”. В румънски контекст е представена поезията на Агим Винца и Сали Башота.

В изводите са обобщени забелязаните тенденции и явления в албанската литература в Косово в края на 20 век. За поетите от вече формираното поколение докторантката

заклучава, че по отношение на формата преобладава свободният стих, а тематиката отразява най-вече личните преживявания и извънлитературни събития. От друга страна поетите, които дебютират през 90-те години, внасят нови теми и образност в поезията. Още веднъж се изтъква женската поезия като ново явление не само в литературата, но и като свързано със създаването на нова кауза и промени в обществения живот. Авторите емигранти, поетите мигранти и преводите в две балкански държави допълват цялостната картина на поезията през десетилетието. По отношение на тематиката, авторката на дисертацията заключава, че преобладава проблематичната (местната) над универсалната.

Ексцерпираната литература включва 30 произведения, а цитираната литература съдържа 72 библиографски единици.

За целия дисертационен труд може да се каже, че е идейно, структурно и стилистично издържан. Съдържанието на дисертацията обхваща всички важни явления в албанската поезия в Косово, подходът към произведенията е аналитичен и задълбочен. Структурата на текста е ясна и последователна, а стилът на авторката показва зрялост и способност за самостоятелно мислене. В работата ясно личи взаимодействието на докторантката с научния ръководител доц. Бейлери. В това отношение трябва да се отбележи, че Мимоза Хасани Плана успява да се запише в школата за изследване на балканските литератури, която беше създадена в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание като един от центровете на балканистиката в България.

Докторантката се представя с четири самостоятелни публикации по темата на дисертацията, както и с разширен автореферат от 7 страници на български език, чрез който българските учени и читатели могат да се запознаят със работата. Съдържанието на автореферата отговаря на текста на дисертацията.

Въз основа на цялостното ми впечатление от труда на Мимоза Хасани Плана, убедено гласувам за присъждане на научната и образователна степен “доктор” по направление 2.1. Филология, научна специалност: Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия (Албанска литература).

доц. д-р Екатерина Търпоманова